

GALATENI 5:12 ÎNTRE IMPRECAȚIE ȘI IRONIE. AVATARURILE UNEI REMARCĂ POLEMICE A SF. PAVEL ÎN TRADIȚIA BIBLICĂ ROMÂNEASCĂ

DRAGOȘ ȘTEFĂNICĂ

Institutul Teologic Penticostal, București

stefanicadragos@yahoo.com

Abstract: The present article's aims is to determine the way in which St. Paul's polemical remark in Gal. 5:12 was rendered in Romanian, from one of the earliest version of Paul's letters (CORESI 1563) up to the most recent complete version of the Bible (FIDELA 2010). In order to provide a wider hermeneutical framework, the history of interpretation of this verse is offered in the first half of the article.

Keywords: Galatians 5:12, the history of interpretation, allegory, imprecation, irony, circumcision, Romanian versions

1. Introducere

Secvența gr. *ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς* (Gal. 5:12) le pune probleme în egală măsură traducătorilor și exegeților. Principala dificultate o reprezintă stabilirea sensului verbului gr. *ἀποκόπτω* în context. Unele versiuni redau acest verb de o manieră care sugerează că apostolul Pavel proferă o imprecăție asupra oponentilor săi iudaizatori din Galatia. Potrivit altor versiuni, apostolul recurge la ironie pentru a contracara insistența iudaizatorilor cu privire la circumcizie, considerată de aceștia condiție *sine qua non* pentru mântuire. În fine, un al treilea „set” de versiuni favorizează o interpretare de tip alegoric a expresiei amintite. În studiul de față ne propunem atât o analiză exegetică a secvenței grecești din Gal. 5:12 (în contextul mai larg al retoricii pauline cuprinse în *Galateni*), cât și o evaluare a tradiției biblice românești din perspectiva acestui verset.

Vom începe studiul nostru cu o analiză exegetică a verbului gr. *ἀποκόπτω*, un termen polisemantic, sarcina noastră fiind stabilirea sensului pe care acest cuvânt îl are în contextul din Gal. 5:12. Vom face apoi o incursiune în istoria interpretării secvenței din Gal. 5:12, deoarece interpretarea unui text dificil se reflectă în traducere. După cum vom observa, istoria interpretării este dominată de trei direcții majore care se reflectă în traducerile biblice moderne, fie românești, fie

străine. În ultima parte a studiului nostru, vom face o clasificare a edițiilor biblice românești, în funcție de soluția interpretativă adoptată¹.

2. Analiza exegetică a verbului ἀποκόπτω

După cum vom vedea mai jos, echivalarea gr. ἀποκόπτω în limba română pune probleme, traducătorii fiind nevoiți să aleagă între multiplele lui sensuri, în încercarea de a surprinde cât mai bine intenția paulină.

În Noul Testament, termenul ἀποκόπτω înregistrează șase ocurențe: patru dintre ele se găsesc în evanghelii, una în Faptele Apostolilor și una în Gal. 5:12. Majoritatea lexicoanelor grecești BDAG, EDNT, LEH, *s.v.* ἀποκόπτω; TDNT, LOUW-NIDA) dau acestui verb sensul ‘a tăia; a produce o separare prin tăiere; a rețeza’ (Cele patru ocurențe din evanghelii fac referire la tăierea unui membru al corpului uman: în Marc. 9:43, 45 (ἀπόκοψον) verbul este folosit pentru a descrie amputarea mâinii sau a piciorului care îl pot conduce pe om la păcat²; în Ioan 18:10, 24 (ἀπέκοψεν) verbul face referire la tăierea urechii robului marelui preot, de către Simon-Petru;³ textul din Fapt. 27:32 (ἀπέκοψαν) descrie tăierea funiilor de la bărcile de salvare cu care mateloții voiau să fugă de pe vasul aflat în pragul naufragiului⁴.

Un caz special îl reprezintă ocurența din Gal. 5:12, unde verbul (la modul indicativ, diateza medie, timpul viitor), desemnează cel mai probabil un tip special de tăiere a unui membru, și anume o mutilare în urma căreia cineva devine eunuc (*cf.* TDNT, DGR). Apostolul își dorește ca oponenții săi, care fac rău bisericii (prin faptul că îi îndeamnă pe creștinii proveniți dintre păgâni să se circumcidă), să se mutileze și ei, tăindu-și în totalitate organele reproductive. O astfel de înțelegere a îndemnului este foarte plauzibilă, dat fiind că în literatura antică necreștină se face deseori referire la eunuci (*i.e.* persoane castrate) cu ajutorul formei de participiu perfect a verbului ἀποκόπτω⁵.

¹ În unele cazuri, stabilirea exactă a sensului unei expresii dintr-o versiune românească este greu de realizat. Întrucât primele versiuni ale Sf. Scripturi (sec. al XVI-XVII-lea) conțin termeni ambigui, de aceea, după o analiză atentă, vom încerca să stabilim sensul cel mai probabil cu care acești termeni au fost folosiți de către traducătorii noștri.

² În relatarea paralelă (Mat. 5:29-30) sunt folosite verbe diferite: ἐξαιρέω (pentru ochi) și ἐκκόπτω (pentru mână).

³ Termenul este folosit deseori cu acest înțeles în scrierile unor autori antichi precum Homer, Herodot 6, 91, Diodorus Siculus 17, 20, 7, 17, 20, 7, Josephus, *Bellum Judaicum*, 6, 164, Epictet 2, 5, 24 etc. (vezi, pentru detalii, BDAG).

⁴ Potrivit BDAG, utilizări similare întâlnim la Homer (*Odiseea*, 10, 127), Xenofon (*Historia Graeca*, I, 6, 21) sau Polyaeus (5, 8, 2, 6, 8).

⁵ Întâlnim expresii precum: ἀποκεκομμένους τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς, așadar referirea la *rudenda* se face explicit (vezi Filon, *Legum allegoriae*, III, 8; Lucian, *Emmicus*, 8; Teofil Antiohianul, 3, 8). În LXX, ocurențele verbului ἀποκόπτω referitoare la eunuci (participiu perfect pasiv) nu sunt însoțite de alți determinanți (ca la Filon): οὐκ εἰσλεύεται θλαδίας καὶ ἀποκεκομμένους εἰς ἐκκλησίαν κυρίου (Deut. 23:2). Vezi LEH, *s.v.* ἀποκόπτω.

Trebuie remarcat că apostolul folosește aici un joc de cuvinte asemănător celui din Filip. 3:2, verset în care *περιτομή* („circumcizie”) este înlocuit cu *κατατομή* („mutilare”), care nu se mai întâlnește în alte texte grecești cu acest sens (TDNT, s.v. *κατατομή*). Așadar, în Filip. 3:2 Sf. Pavel apelează la paronomază, artificiu prin care le arată destinatarilor că circumcizia predicată de învățătorii falși este de fapt o mutilare a trupului (cf. EDNT, LIDDELL-SCOTT, BDAG, LOUW-NIDA). Ca și în Gal. 5:12, limbajul paulin din Filip. 3:2 este foarte dur⁶, având probabil rolul de a evidenția gravitatea erorii în care au fost atrași creștinii de către învățătorii falși.

Acest lucru ne întărește convingerea că în Gal. 5:12 verbul *ἀποκόπτω* este folosit cu sensul de ‘a mutila, a tăia’ sau (dacă îl traducem printr-un echivalent mai explicit) ‘a castra’. Acest ultim termen surprinde cel mai bine intenția apostolului.

3. Gal. 5:12 în istoria interpretării

După cum am putut observa mai sus, redarea exactă a înțelesului pe care îl are verbul *ἀποκόπτω* în Gal. 5:12 este dificilă. De-a lungul istoriei creștinismului, comentarii biblici au oferit acestui verset interpretări dintre cele mai diferite, însă ele pot fi încadrate în trei linii majore de interpretare. În funcție de opțiunea comentatorului, sintagma *ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς* este interpretată fie (1) alegoric (în acest caz înțelesul trebuie căutat dincolo de sensul pe care îl au cuvintele la prima vedere), (2) fie ca imprecăție⁷ (argumentul principal fiind că, pentru a-i combate pe eretici, apostolul face uz de autoritatea sa apostolică, proferând un blestem asupra celor care-i smintesc pe creștinii mai slabi în credință), (3) fie ca remarcă ironică. Potrivit acestei ultime interpretări, Sf. Pavel folosește ironia ca strategie retorică⁸, în încheierea demonstrației sale privind circumcizia și relația creștinului neevreu cu Legea mozaică.

a) Gal. 5:12 interpretat în cheie alegorică. Susținătorii acestei soluții interpretative pornesc de la ideea că apostolul nu avea în vedere un act fizic atunci când vorbea despre „tăiere”. Prin urmare, în spatele acestei exprimări șocante s-ar ascunde un înțeles spiritual profund.

Unul dintre primii comentatori biblici care au susținut această interpretare a fost Marius Victorinus, care și-a scris comentariul la cartea Galateni în secolul al IV-lea. Autorul admite că remarca apostolului poate fi privită ca un blestem, dar consideră că ea nu vizează pierderea integrității fizice a iudaizatorilor, ci tăierea spirituală a învățătorilor falși din comunitatea credincioșilor și pierderea binecuvântărilor

⁶ Cu referire la afirmația din Gal. 5:12, Martyn (1997: 478) arată că „Pavel creează o imagine brutală, obscenă și sângeroasă în sens literal”.

⁷ Cu toate că termenul *imprecăție* înseamnă invocarea mâinii divine asupra unei persoane, cu intenția de a-i face rău, în lucrarea de față înțelegem prin acest termen ‘acel tip de blestem care urmărește pierderea integrității fizice a persoanei vizate’.

⁸ Witherington (1998: 375) afirmă că: „Aceste cuvinte trebuie judecate după efectul retoric pe care ele sunt menite să-l aibă, acela de a mări distanța dintre audiență și agitatori, stârnind dezgustul destinatarilor față de aceștia din urmă”.

evangeliei: „să fie tăiați, spune el [Pavel] de la adevărul evangheliei; să fie separați de ei [de credincioși]” (Cooper 2005: 334)⁹.

În secolul al XVIII-lea, John Wesley, în scurtele sale note la cartea Galateni, optează, de asemenea, pentru o interpretare alegorică a textului. Pentru el, Sf. Pavel se referă, în mod clar, la excluderea oponenților săi din comunitatea creștină: „«aș vrea să fie chiar tăiați», [înlăturați] din comuniunea voastră; scoateți-i afară din biserică” (Wesley 1999: *ad loc.* Gal. 5:12). Clarke, comentator biblic din aceeași perioadă, susține o teză asemănătoare cu a lui Wesley. Acesta îi contrazice pe cei care consideră că apostolul se ruga pentru nimicirea oponenților săi; el arată că imaginea tăierii poate fi folosită pentru a ilustra excluderea dintr-o comunitate oarecare (fondată pe criterii sociale, profesionale, religioase etc). La întrebarea: de ce nu îi exclude Pavel însuși pe oponenții săi, Clarke (1999: *ad loc.* Gal. 5:12) răspunde: „autoritatea apostolului printre ei a fost slăbită simțitor din cauza influenței falșilor învățători, prin urmare, cel mai probabil, el nu mai putea exercita nici o funcție bisericească”.

Spre deosebire de interpreții amintiți până acum, Gingrich (2005: 31) consideră că Sf. Pavel vorbește, într-adevăr, despre o castrare, dar că aceasta trebuie înțeleasă în mod figurat. Apostolul își dorește ca învățătorii falși „să-și piardă puterea de răspândire a minciunilor și erorii printre galateni”.

b) Gal. 5:12 — o imprecuație. Imprecuația la care ne referim are legătură cu invocarea divinității în vederea pedepsirii (fizice) a celor care îi induc în eroare pe galateni. Această direcție de interpretare are un element comun cu cea prezentată la punctul anterior: ambele consideră că gr. ἀποκόπτω se referă la o tăiere fizică, adică în sens propriu, nu figurat (metaforic). Diferența constă în faptul că, în cazul imprecuației, tăierea constituie o pedeapsă divină, venită în urma blestemului apostolic, în timp ce, în al doilea caz, remarca Sf. Pavel este înțeleasă ca ironie sau artificiu retoric menit să evidențieze caracterul irelevant al circumciziei pentru creștinii proveniți din rândurile păgânilor¹⁰.

Între cei care văd o imprecuație (un blestem asupra ereticilor) în Gal. 5:12 se numără și Sf. Ioan Hrisostom. Predicatorul răsăritean accentuează gravitatea acțiunii „amăgitorilor”, care „i-au silit [pe galateni] să-și abandoneze propria lor patrie, libertatea și neamul ceresc și să caute, în schimb, unul străin; i-au alungat din Ierusalimul de sus, care este liber și i-au silit să pribegescă asemeni unor captivi și pribegi” (NPNF¹, vol. 13: 39). Acesta folosește termenul *a blestema* (gr. ἐπαρώμενος, ἐπαρῶται), atunci când descrie dorința apostolului, și nu se sfiește să-i pună pe iudaizatori în rândul ereticilor, comparându-i cu maniheii, care considerau că trupul

⁹ În încheierea comentariului la acest verset, Victorinus amintește în treacăt și posibilitatea ca expresia paulină să aibă în vedere o tăiere fizică propriu-zisă; acestei idei, însă, nu i se alocă atenție.

¹⁰ Însă acest fapt nu exclude duritatea expresiei: apostolul nu-și permite să glumească, pronunțând aceste cuvinte. El este cât se poate de „serios”, dar seriozitatea lui nu exclude ironia, folosită, aici, ca o armă îndreptată împotriva celor care, dând unor texte biblice o interpretare greșită, dar aparent „soticată”, încercau să-i câștige pe galateni pentru iudaism.

nu poate fi bun în sine. Prin faptul că impun neevreilor circumcizia, învățătorii falși „aprobă aceste învățături sărăcicioase, tăindu-și un mădular al trupului, pe care-l consideră vrăjmaș și înșelător” (NPNF¹, vol. 13: 39). Însă o astfel de decizie este satanică, întrucât ea insinuează că „Ziditorul a greșit” atunci când l-a creat pe om așa cum este; cea care trebuie îndepărtată, conchide Hrisostom, este „patima sufletului”, singura în stare să-l pervertească pe credincios. În mod evident, tiradele Părintelui răsăritean se îndreaptă împotriva ereziei maniheilor, dar nu este lipsit de importanță că punctul de plecare al acestei demonstrații îl constituie tocmai versetul din Gal. 5:12. Procedând astfel, Hrisostom arată clar că, în înțelegerea sa, verbul ἀποκόπτω vizează o tăiere propriu-zisă, că această tăiere a atras imprecăția apostolului, pe care ereticii o merită din plin.

La rândul său, Sf. Ieronim vorbește despre un „blestem” pe care apostolul Pavel îl aruncă asupra iudaizatorilor, dar nu explică mai pe larg în ce constă această imprecăție. Grijă lui este aceea de a „scuza” gestul apostolului, al ucenicului „celui care a spus «binecuvântați pe cei ce vă blestemă»”. Explicația lui Ieronim poate fi rezumată astfel: ceea ce-l determină pe postol să rostească această imprecăție este „nu atât mânia îndreptată împotriva oponenților săi, cât iubirea față de bisericile lui Dumnezeu” (PL, vol. 26, col. 405 B-D). Așadar, cei care încearcă să tulbure și să dezbină Biserica sunt vrednici de blestem.

Cei doi „stâlpi” ai Reformei, Luther și Calvin, au înțeles într-un mod similar remarca din Gal. 5:12. Luther reușește să surprindă destul de bine intenția din spatele exclamației apostolului: „Pavel (presupun eu) face aici o aluzie la circumcizie, ca și cum ar spune «ei vă silesc să vă tăiați carnea prepuțului vostru; dar eu aș dori ca ei înșiși să fie tăiați pe de-a-ntregul, din rădăcină»” (Luther 1999: 45). Asemenea lui Ieronim, Luther se întreabă dacă un creștin are voie să profereze blesteme. Răspunsul, în opinia lui, este unul simplu: credinciosului nu-i este îngăduit să blesteme „din orice”; interdicția nu privește, însă, situațiile cu totul speciale, comparabile cu cea descrisă în Gal. 5. Luther dă mai multe exemple biblice, în care oamenii sfinți i-au blestemat pe cei ce se împotriveau lui Dumnezeu¹¹. Studiind astfel de cazuri, reformatorul ajunge la concluzia că, pentru a păstra nealterat Cuvântul Sfânt, credinciosul trebuie să recurgă la toate „mijloacele” care i-ar asigura reușita; el are voie să rostească, fără nici o rețineră: „binecuvântat să fie Dumnezeu și Cuvântul Său, iar tot ce este fără Dumnezeu și fără Cuvântul Său, să fie blestemat” (Luther 1999: 45). Limbajul folosit de Luther este dur și direct, reformatorul găsimd mereu asemănări între diferite pasaje din Scripturi și evenimentele pe care le traversa el însuși. Distanțarea tot mai accentuată de dogma Bisericii Catolice avea nevoie de sprijin biblic, pe care reformatorul îl găsește inclusiv în Gal. 5:12¹².

¹¹ Sunt amintiți Simon Magul (Fapte 8:20) și păcătoșii descriși în Psalmi (Ps. 5:10, 9:17).

¹² După reflecțiile la Gal. 5:12, Luther prezintă „Doctrina despre faptele bune”, secțiune urmată de un scurt excurs pe această temă. El arată că doctrina îndreptăririi prin credință nu împiedică facerea de

Jean Calvin subliniază justețea mâniei apostolului, care „se roagă pentru nimicirea impostorilor prin care galatenii au fost amăgiți” (Calvin 2005: 156). Verbul „a tăia”, continuă Calvin, „conține o aluzie la circumcizia pe care ei puneau atât de mare accent”. Urmând linia lui Hrisostom (pe care, de altfel, îl amintește în comentariul său), reformatorul consideră că prin sintagma gr. *ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς* Sf. Pavel cerea pedepsirea celor care voiau să „strice biserica de dragul circumciziei: «îmi doresc ca ei să fie tăiați de tot»” (Calvin 2005: 157). Urmând tiparul stabilit de alți comentatori, Calvin (2005: 157) propune un răspuns la spinoasa problemă a blestemelor proferate de către creștini. Dacă pentru Luther apărarea Evangheliei merita orice efort, pentru reformatorul francez miza cea mai mare este slava lui Dumnezeu; credincioșii „ar alege mai degrabă ca întreaga lume să piară, decât ca o fărâmă din slava lui Dumnezeu să fie știrbită”.

Astăzi, această direcție de interpretare a fost în general abandonată. După cum vom vedea în secțiunea următoare, tot mai mulți comentatori biblici văd în Gal. 5:12 o remarcă ironică menită să pună punct argumentației pauline privitoare la problema circumciziei.

c) Gal. 5:12 — o remarcă ironică. A treia și cea mai nouă¹³ linie de interpretare, asupra căreia vom zăbovi în paragrafele următoare, propune înțelegerea sintagmei *ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς* în cheie ironică.

Lightfoot (1874: 207) arată că afirmația paulină conține o „ironie aspră”, comparabilă cu cea întâlnită în texte precum 2 Cor. 11:19¹⁴ sau Filip. 3:2, 3¹⁵. O eventuală interpretare alegorică a pasajului este respinsă de la bun început. Prin faptul că termenul gr. *ὄφελον*¹⁶ introduce o dorință care nu se poate realiza, rolul afirmațiilor apostolului din unele texte (Gal. 5:12; 1 Cor. 4:8; 2 Cor. 11:1) este de a ironiza învățăturile, percepția de sine sau „gusturile oratorice” ale oponentilor săi.

În încheierea expunerii privitoare la amenințarea învățaturii iudaizatorilor, Sf. Pavel adaugă „un comentariu sarcastic, menit să-i caricaturizeze și să-i discrediteze pe oponentii săi”, spune Longenecker (2002: 234). Cu toate că au existat voci care au arătat că o astfel de înțelegere a textului este inacceptabilă¹⁷, întrucât ea ar face

fapte bune (cum ar putea înțelege, eventual, teologii catolici); dimpotrivă, numai făcând binele creștinii „își pot arăta dragostea creștină (*officia pietatis*) unii față de alții” (Luther, *op. cit.*, p. 47).

¹³ În linii mari, putem identifica o anumită evoluție a interpretării verbului *ἀποκόπτω*, de la alegorizare (cazul unor scriitori patristici), la înțelegerea lui ca blestem/imprecație (cu precădere în perioada Reformei), procesul culminând cu ralierea celor mai mulți cercetători moderni la cea de-a treia interpretare, potrivit căreia remarcă din Gal. 5:12 este ironică.

¹⁴ „Doar voi suferiți cu plăcere pe nebuni, voi, care sunteți înțelepți!” (CORNIL. 1924).

¹⁵ Lightfoot (1874: 207) consideră că în Gal. 5:12 și în Filip. 3:2, 3 „apare aceeași idee, exprimată într-un limbaj similar”. Limbajul la care se referă comentatorul nu poate fi decât cel ironic, de vreme ce în ambele texte circumcizia este desconsiderată, și nu oricum, ci prin asociere cu mutilarea.

¹⁶ BDAG arată că termenul gr. *ὄφελον*, care are o formă fixă, „funcționează ca o particulă care introduce o dorință imposibil de împlinit; este o expresie a dorinței ca ceva să se fi întâmplat sau să se întâmple”. O redare posibilă ar fi: „o, dacă!” (BDAG).

¹⁷ În general, cei care aduc această obiecție înțeleg expresia paulină ca pe o metaforă a excomunicării. Longenecker este de părere că interpreții latini au fost predispuși către o astfel de înțelegere de

expresia paulină „o insultă pură, pe cât de irațională, pe atât de dezgustătoare”¹⁸, își menține poziția: „comentariul lui Pavel trebuie înțeles ca o modalitate sarcastică de caracterizare a iudaizatorilor” (*ibidem*). Sf. Pavel n-ar fi împotriva circumciziei, atâta vreme cât ea ar fi necesară din punct de vedere social sau medical, însă când ea este privită ca un vehicul al binecuvântărilor cerești, apostolul se vede nevoit să ia o poziție fermă și să declare răspicat că, astfel de situații, circumcizia nu reprezintă mai mult decât o mutilare fizică.

Între comentarii mai recente care consideră că afirmația din Gal. 5:12 este una ironică îl menționăm și pe B. Witherington. Acesta arată că, deși apostolul nu-și putea permite să glumească cu lucruri atât de serioase, el „a putut apela, pe de o parte, la ironie, sarcasm, invectivă [...] pentru a-și arăta disprețul față de argumentele agitatorilor, iar pe de altă parte la empatie, milă, compasiune și emoții pozitive mai adânci, pentru a-și aduce audiența mai aproape, astfel încât aceasta să accepte argumentul său” (Witherington 1998: 374). Urmându-l pe J. Dunn (1993: 283), Witherington afirmă că, dacă dorința apostolului s-ar împlini în mod literal (dacă iudaizatorii ar ajunge eunuci), atunci „ritul dedicării ar deveni ritul excluderii”. Dorind să-și asigure un loc în „adunarea Domnului” prin circumcizie, galatenii ar ajunge să se excludă, prin castrare, din prezența lui Dumnezeu, pe baza acelorași legi mozaice (Lev. 21:20; Deut. 23:1). În aceasta constă ironia afirmației pauline, afirmă Witherington.

Concluzionând discuția de până acum, considerăm că exegeza sintagmei gr. *ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς* trebuie să țină cont de toate aceste trei direcții de interpretare. După cum am putut observa, ele au o istorie îndelungată, două dintre ele coborând până în perioada patristică. Scriitorii bisericești precum Ioan Hrisostomul sau Victorinus au înțeles de timpuri că verbul *ἀποκόπτω* face referire la o tăiere reală, în trup, și nu la o separare spirituală. Dar dacă acești comentatori și cei din perioada Reformei au considerat că apostolul Pavel rostește un blestem binemeritat asupra învățătorilor falși, interpreții de dată recentă consideră că, în economia argumentării sale, Sf. Pavel face uz de ironie pentru a-i discredita pe iudaizatori. O astfel de înțelegere nu este imposibil de susținut, deoarece este în acord cu sensul verbului *ἀποκόπτω* în context și pune în evidență o trăsătură a apostolului pe care celelalte interpretări o trec cu vederea: abilitatea retorică. Epistolele pauline conțin numeroase cazuri în care Sf. Pavel apelează la ironie pentru a evidenția și îndrepta erorile destinatarilor (1 Cor. 4:8; 2 Cor. 11:1 ș.a.).

textul Vulgatei, care este destul de ambiguu: „utinam et abscondantur qui vos conturbant”. Versiunea englezească KJV urmează textul Vulgatei, rezultatul fiind o expresie la fel de ambiguă: „I would they were even cut off which trouble you”, care permite interpretarea metaforică (Longenecker 2002: 234).

¹⁸ Vezi comentariul lui W. M. Ramsay (*ad loc.*), citat de Longenecker (2002: 234).

4. Gal. 5:12 în tradiția biblică românească

Tradiția biblică românească conține o paletă variată de echivalări ale textului din Gal. 5:12. Considerăm de domeniul evidenței faptul că orice traducător este, în același timp, și un interpret. Această „funcție” pe care traducătorul nu și-o asumă în mod conștient este evidențiată cel mai bine de textele dificile. În astfel de situații, traducătorul poate să apeleze la edițiile precedente, păstrând, astfel, o direcție de traducere/interpretare deja încheată, sau să inoveze, caz în care teologia îl poate predispuce către o anumită opțiune¹⁹. Gal. 5:12 este un astfel de text dificil, care a reușit să-i împartă pe interpreții biblici în tabere diferite, clar delimitate. Ne așteptăm, prin urmare, ca și redările acestui verset în limba română să urmeze direcții diferite, strâns legate de înțelegerea traducătorilor cu privire la el. În cele ce urmează ne propunem să analizăm, succint, traducerile și diortosisirile românești ale Sf. Scripturi din perspectiva textului de la Gal. 5:12. După o prezentare diacronică a versiunilor în care apar termeni problematici, vom face o claisificare a traducerilor românești după cele trei direcții de interpretare prezentate anterior.

Primele ediții românești ale Bibliei redau verbul gr. ἀποκόπτω ambiguu, ceea ce îngreunează uneori înțelegerea versetului. Înțelesul unor verbe ca *a plevi*, *a curăți* sau *a părași* este greu de stabilit în contextul general al Epistolei către Galateni. De regulă, aceste cuvinte-problemă nu au fost reluate în versiuni ulterioare. În contrast, termeni ca *a tăia*, *a lepăda* și *a schilodi*, fiind mult mai inteligibili, au o frecvență mai mare în versiunile românești.

În CORESI 1563 sintagmei gr. ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς îi corespunde următorul text: „Dară vre Dumnezeu ca și aceia să fie curățiți ceia ce (pe) voi răsipesc”. Dacă termenii grecești ὄφελον și ἀναστατώ sunt redați prin echivalenți relativ clari și fideli ideii pauline²⁰, verbul *a curăți*, folosit pentru redarea lui ἀποκόπτω, se dovedește mai greu de interpretat. Dintre sensurile acestui verb din DLR, doar câteva s-ar potrive veretului Gal. 5:12, ducând, desigur, la interpretări diferite. Un prim sens, figurat, ‘a face curat, a scăpa (de păcate), a mântui’ (DLR), deși posibil, este improbabil; într-o astfel de situație, Sf. Pavel s-ar ruga pentru recuperarea, iertarea și reprimirea iudaizatorilor în sânul bisericii, situație contrară mesajului teologic al epistolei către Galateni. Un alt sens, ‘a da la o parte, a îndepărta, a înlătura ceva murdar, rău, stricăcios, infecțios’, ar putea sugera că apostolul vizează excomunicarea ereticilor, care sunt, într-adevăr, răi și „infecțioși” (spiritual vorbind). Totuși, forma de pasiv a verbului folosit de Coresi nu ne permite să optăm pentru această variantă: înțelesul ar fi, în acest caz, că iudaizatorii sunt beneficiarii unei astfel de curățiri, nicidecum elementul nociv, care

¹⁹ Ne referim aici, desigur, la traducerea textelor biblice. Pentru condiționările pe care teologia sau cultura le pot produce asupra textului scripturistic (Conțac 2001). Notăm că Gal. 5:12 nu figurează printre pasajele supuse atenției de către autorul lucrării.

²⁰ Cu toate că o redare mai corectă a verbului ἀναστατώ ar fi „a supăra, a deranja, a tulbura” (vezi BDAG), ultimul fiind mai potrivit în contextul versetului Gal. 5:12.

urmează să fie îndepărtat. Un al treilea sens posibil ar fi ‘a alunga, a face să dispară (complementul este o persoană)’; prin extensie, ‘a prăpădi, a stinge, a omori’. Spre deosebire de înțelesurile anterioare, acesta se poate susține fără prea mari probleme. În acest caz, dorința apostolului trebuie luată ca o imprecăție, ea vizând distrugerea (de orice natură ar fi ea) învățătorilor falși. Mai interesant este însă un alt sens, secundar, dar care s-ar putea potrivi bine contextului din Gal. 5:12, anume ‘a jugăni, a castra’. Dacă acesta a fost înțelesul cu care termenul *a curăți* a fost utilizat de către Coresi, atunci remarcă paulină reprezintă un amestec de imprecăție și ironie.

Deși nu putem fi siguri cu privire la sensul avut în vedere de traducătorul de la 1563, înclinăm să credem că sintagma paulină trebuie înțeleasă ca o imprecăție, întrucât unltimile două sensuri sugerate de noi mai sus ne conduc spre această înțelegere²¹.

NTB 1648 propune pentru verbul gr. ἀποκόπτω un termen al cărui înțeles este ambiguu²²: „Să au vrut da Dumnezău, să să plevească carii vă turbură pre voi”. Textul NTB 1648 este citat în DLR pentru a ilustra unul dintre sensurile verbului *a plivi*: „a curăța de buruieni; (fig.) Să au vrut da Dumnezău să vă (*sic!*) plevească carii vă turbură pre voi”. Înainte de a face alte aprecieri cu privire la sensurile acestui verb, atragem atenția asupra faptului că DLR citează eronat textul din NTB 1648: „să vă plevească”, în loc de „să să plevească” (NTB 1648). Diferența, aparent ne semnificativă, poate influența, totuși, interpretarea sintagmei. Potrivit DLR, textul pare să vorbească, într-un mod figurat, despre o „plivire” spirituală al cărei beneficiar este Biserica; după cum o grădină este plivită de buruieni, la fel și biserica este „plivită”, adică scăpată de elementele nocive care o amenință („să vă plevească”). Deși imaginea plivirii nu ar trebui respinsă *a priori*, considerăm că un alt sens din DLR ilustrează mai bine ideea paulină cuprinsă în NTB 1648. Este vorba de sensul ‘a separa, a izola, a lua (dintre...)’²³. În acest caz, dorința apostolului se referă la îndepărtarea învățătorilor falși din sânul comunității creștine din Galatia. Prin *să să plevească* trebuie să înțelegem „să fie pliviți”.

După cum se poate observa, NTB 1648 transmite ideea unei separări, probabil spirituale, excluzând imprecăția sau ironia. Cu toate că invocarea divinității la începutul versetului („să au vrut da Dumnezău”) poate introduce, după caz, o imprecăție sau o binecuvântare, în cazul de față ea îmbracă forma unei rugăciuni al cărei scop este păzirea integrității bisericii prin îndepărtarea de Dumnezeu a învățătorilor falși care-i conduc pe galateni în rătăcire.

²¹ Ne-am putea întreba dacă nu cumva, optând pentru sensul ‘a jugăni, a castra’, nu ar trebui să considerăm că traducătorul a înțeles expresia din Gal. 5:12 ca pe o remarcă ironică a Sf. Pavel. Lucrurile ar putea sta așa dacă n-am lua în calcul faptul că, până la data apariției acestei ediții, n-au existat comentatori care să susțină această idee; ea va apărea câteva secole mai târziu, și nu în spațiul teologic românesc.

²² În afară de termenul *a plivi*, care este ambiguu, versetul nu ridică probleme semnificative.

²³ Exemplul ales în DLR este grăitor: „Dacă pământul a ajuns în stăpânirea dracilor... de ce nu mă plivești pe mine dintre ei (Vissarion, B. 132)”.

O altă versiune care pune probleme este BIBL. 1688, care traduce termenul ἀποκόπτω prin *a părăsi*: „Măcară că să vor și *părăsi* ceia ce vă izgonesc pre voi”. O primă observație este că termenul folosit trădează sensul original. Chiar dacă, văzută metaforic, „tăierea” poate face referire la o separare spirituală sau chiar la o părăsire a învățătorilor falși, verbul ἀποκόπτω nu poate fi redat prin *a părăsi*. Interpretarea trebuie să fie ulterioară traducerii, nu invers.

Reflexivul pasiv *se va părăsi* sugerează respingerea, abandonarea sau despărțirea de o persoană. DLR ilustrează acest sens printr-un citat din *Pravila* lui Eustrate, 24/20: „De-l va afla vinovat în vreunele în care smentesc preoția...să nu să hirotonisească, ce să să părăsească ca un nedestoinic”. Dacă așa stau lucrurile, atunci dorința apostolului este ca destinatarii săi, înțelegând că sunt „izgoniți”²⁴ de către iudaizatori, să-i „părăsească”, adică să-i respingă, pe ei și învățăturile lor. Observăm, așadar, că BIBL. 1688 pare să susțină interpretarea alegorică a excluderii din Biserică a ereticilor.

O ultimă traducere a Bibliei în limba română care propune un termen problematic ca echivalent pentru ἀποκόπτω este CORNIL. 1924: „Și, *schilodească-se* odată cei ce vă tulbură!”²⁵. Verbul *a schilodi* înseamnă ‘a face să devină schilod’, iar atunci când se referă la părți ale corpului, cele avute în vedere sunt mâinile și picioarele (DLR). Din aceste considerente, folosirea lui în Gal. 5:12 este nepotrivită, întrucât ea sugerează că apostolul își dorește nimicirea oponentilor săi din Galatia. În orice caz, textul din Gal. 5:12, așa cum apare în CORNIL. 1924, este o imprecizie clară; el nu ne lasă posibilitatea să-l interpretăm ca pe o dorință care vizează excluderea iudaizatorilor din rândurile credincioșilor, nici ca pe o remarcă ironică a apostolului²⁶.

Având această perspectivă asupra versiunilor românești dificile, în ultima etapă a studiului nostru ne propunem o clasificare a traducerilor românești ale Bibliei după cele trei direcții de interpretare prezentate mai sus.

4.1. Apostolul Pavel cere excluderea iudaizatorilor

a) NTB 1648 transmite ideea izolării, a separării iudaizatorilor de restul Bisericii din Galatia. Termenul propus de NTB 1648, *a plevi*, nu este reluat în edițiile ulterioare.

b) Opțiunea din BIBL. 1688 susține prima direcție de interpretare, potrivit căreia biserica trebuie să se despartă de periculoșii iudaizatori.

²⁴ În contextul nostru, înțelesul termenului *a izgoni* este, cel mai probabil, ‘(învechit) a persecuta’ (vezi DLR).

²⁵ Verbul *a schilodi* a fost preluat și în NTR 2007, dar traducătorii l-au avertizat pe cititor, într-o notă de subsol, că înțelesul expresiei este, de fapt, altul: „Afirmăția lui Pavel este una foarte puternică; sensul ei este: «Cât despre cei ce vă tulbură, le doresc să meargă cu circumcizia până la castrare»”. Nu putem ști de ce traducătorii acestei ediții nu au folosit această expresie sau una similară în textul biblic propriu-zis. Cert este că echivalentul din NTR 2007 nu face referire la castrare.

²⁶ Este interesant că în celelalte ediții Cornilecu nu întâlnim termenul *a schilodi*. CORNIL. 1921 folosește verbul *a scopi*, care dă pasajului o nuanță ironică, în timp ce în CORNIL. 1931 apare sintagma *a tăia de tot*, care poate fi înțeleasă, de asemenea, în cheie ironică.

c) Începând cu MICU putem vorbi de o cristalizare a unei opțiuni de traducere. Termenul *a lepăda* va fi reluat de către următoarele versiuni: BIBL. 1819, FILOTEI, ȘAGUNA, BIBL. 1914. În ciuda acestei tradiții remarcabile, trebuie să precizăm că expresia românească „O, de s-ar lepăda afară cei ce vă răzvrătesc pre voi!” trădează sensul original. Putem vorbi, ca și în cazul BIBL. 1688, de o influență a hermeneuticii asupra actului traducerii: în MICU, versetul din Gal. 5:12 susține, în mod cert, o interpretare alegorică.

d) BIBL. 1874 propune traducerea: „O, de s'arū esclude de totū cei ce vĕ strică.” Termenul *a esclude* (o formă mai veche a lui *a exclude*, cf. DLR), un sinonim modern pentru *a lepăda*, se referă la îndepărtarea învățătorilor falși. Nici un sens al acestui termen nu conține ideea ‘tăierii’, exprimată de grecescul ἀποκόπτω. Avem, din nou, un caz de trădare a sensului original, în favoarea interpretării metaforice.

Interpretarea alegorică a versetului Gal. 5:12 găsește un sprijin puternic în traduceri românești amintite mai sus. Termenii *a plevi*, *a părăsi*, *a lepăda* și *a esclude* favorizează, deopotrivă, această înțelegere a pasajului biblic. În opinia noastră, chiar dacă o astfel de interpretare nu trebuie exclusă *a priori*, traducerea textului biblic nu trebuie s-o impună ca pe singura posibilă. Rolul de interpret al traducătorului, chiar dacă neasumat fățiș, iese la iveală în expresiile propuse de edițiile mai sus amintite. Când evaluăm tradiția biblică românească din perspectiva fragmentului discutat aici, putem observa o „maturizare” a traducerii textului sacru. După anul 1914 traducătorii renunță la soluția de traducere bazată pe o interpretare alegorică a fragmentului analizat.

4.2. Sf. Pavel rostește o imprecăție

a) În CORESI 1563 verbului gr. ἀποκόπτω îi corespunde echivalentul *a curăți*. Analiza acestei versiuni (vezi *supra*) ne-a dus la concluzia că sensul cel mai potrivit al verbului în contextul nostru este ‘a alunga, a face să dispară’, iar prin extensie, ‘a prăpădi, a omori’. Sensul ‘a jugăni, a castra’ ar fi posibil, dacă verbul n-ar fi la pasiv („să fie curățiți”). Or, pentru ca remarca apostolului să fie una ironică, ar trebui ca învățătorii falși să se castreze ei înșiși, din dorința de a deveni mai spirituali. Așadar, CORESI 1563 rămâne prima versiune românească în care dorința exprimată de Sf. Pavel în Gal. 5:12 are valoarea unei imprecății.

b) Soluția din CORNIL. 1924, *a schilodi*, exclude atât ironia declarației apostolului, cât și interpretarea alegorică, prin urmare va trebui să înțelegem textul din Gal. 5:12 ca pe o imprecăție.

c) ANANIA 2001 este un alt exemplu de traducere care se înscrie pe făgașul interpretativ prezentat mai sus. Exclamația „O, tăia-s'ar cu totu'n bucățele cei ce vă destramă pe voi!” nu poate fi văzută decât ca o imprecăție. Topica inversată („tăia-s'ar”) și secvența „n bucățele” accentuează caracterul imprecatoriu al sintagmei.

d) O ultimă versiune în care găsim o imprecizie în Gal. 5:12 este FIDELA 2010: „Aș dori să fie stărpiți cei ce vă tulbură”, o formulare care corespunde textului din KJB: „I would they were even cut off which trouble you”. Dintre sensurile termenului *a stărpi*, două ar fi posibile în contextul din Gal. 5:12: ‘a face să devină sau a deveni sterp; a steriliza’ sau ‘a omori în masă; a face să dispară complet; a distruge, a extermina, a masacra, a măcelări; a nimici’ (DLR). Acest ultim sens pare mai probabil, așadar, în FIDELA 2010 remarcă paulină devine o imprecizie prin care apostolul dorește distrugerea definitivă a oponentilor săi din Galatia.

Versiunile românești ale Bibliei care susțin indubitabil interpretarea din secțiunea 4.2. sunt, după cum am văzut, destul de puține. Însă ele ilustrează foarte bine faptul că, în procesul traducerii textului biblic, interpretarea pe care o dăm textului sacru poate influența în mod decisiv alegerea termenilor. Revenind la o idee exprimată mai sus, considerăm că traducerea trebuie să rămână fidelă textului original, urmând ca interpretarea pasajelor scripturistice să se facă ulterior, de către interpreți avizați.

4.3. Sf. Pavel face o remarcă ironică/sarcastică

Numărul traducerilor românești care ar putea susține această direcție de interpretare este sensibil mai mare decât al celor din secțiunea anterioară. În general, am încadrat aici acele ediții care, pe de o parte, trimit la ideea de tăiere fizică (cerută de verbul *ἀποκόπτω*), iar pe de altă parte sugerează că această tăiere ar fi una improbabilă.

În NT. 1863, „O de *s'arū scopi*²⁷ de totū, ceī ce ve turburā pre voi!” verbul folosit pentru redarea lui *ἀποκόπτω* surprinde foarte bine ironia Sf. Pavel. La acesta se adaugă și locuțiunea adverbială „de totū”, care sugerează că practica iudaizatorilor era, de fapt, tot o „scopire”, cu deosebire că procesul nu se ducea până la capăt („de totū”). Această variantă de traducere va fi reluată cu mici modificări în CORNIL. 1921: „Și, *scopească-se* odată cei ce aruncă tulburarea între voi!”.

NITZ. 1897: „Și dacă *s'ar tăea* măcar de tot cei care vē întărită pe voi la rēșcoală!”. Alegerea termenului *a tăia* pentru traducerea grecescului *ἀποκόπτω* este una inspirată, nu doar fiindcă este fidelă originalului, ci și fiindcă îi lasă comentatorului posibilitatea de a alege între imprecizie și ironie. Am încadrat, totuși, versiunea NITZ. 1897 în rândul celor care văd în Gal. 5:12 o ironie, întrucât pe lângă verbul *a tăia*, versiunea folosește și locuțiunea adverbială „de tot”, care indică limpede că tăierea la care se referă apostolul a fost deja „începută” (prin circumcizie), iar acum urmează să fie dusă la capăt. Această variantă s-a impus pentru multă vreme în aproape toate edițiile ulterioare: BIBL. 1911, CORNIL. 1931, GAL. 1938 și NT. 1951. Varianta din BIBL. 1968 („O, de s-ar tăia de tot cei ce vē

²⁷ *A scopi* are un singur sens: ‘a castra’ (DLR).

răzvrătesc pe voi!”) a fost preluată în NT. 1979, BIBL. 1982 și BIBL. 1988. O ultimă versiune care preia varianta „a tăia de tot” este BIBL. 2001 (GBV).

NT. 2002, o versiune catolică, propune traducerea: „Cei care vă tulbură mai bine să se mutileze de tot.” Deoarece verbul *a mutila* poate face referire atât la o amputare, cât și la o ciuntire accidentală (DLR), Gal. 5:12 poate părea și o imprecuație la adresa oponentilor săi. Cu toate acestea, prezența locuțiunii adverbiale „de tot” sugerează, ca și în versiunile biblice anterioare, că „mutilarea” nu trebuie înțeleasă ca un accident, ci ca un act voit. Alegerea unui termen atât de violent pentru a descrie circumcizia evocă limbajul folosit de apostol în Filip. 3:2²⁸.

TLN 2006 traduce Gal. 5:12 în felul următor: „De *s-ar castra* cei ce caută să vă dărâme!”. Deși folosește verbul *a castra* (în acord cu intenția paulină), această traducere nu se numără printre cele mai bune, întrucât cititorul s-ar putea întreba, pe bună dreptate, care ar fi rostul castrării iudaizatorilor? De ce a cerut apostolul un lucru atât de absurd? Se pierde, așadar, aluzia la tăierea „finală”, care să continue incizia făcută în momentul circumciziei. Deși TLN 2006 este greu de încadrat în vreuna dintre cele trei categorii prezentate mai sus, se apropie cel mai mult de interpretarea în cheia ironiei).

5. Concluzii

Secvența gr. *ὄφελον καὶ ἀποκόβονται οἱ ἀναστοῦντες ὑμᾶς* rămâne un text dificil, atât pentru exegeți, cât și pentru traducători, de aceea redarea lui în limba română sau într-o altă limbă modernă va avea mereu nevoie de explicații. În secțiunea dedicată istoriei interpretării am descoperit trei linii de interpretare majore, care sunt transpuse în versiunile biblice românești. Constatăm deci că orice traducător este și un interpret, situație valabilă nu doar pentru tradiția biblică românească, ci și pentru celelalte tradiții²⁹.

Pentru redarea lui *ἀποκόβω* versiunile românești timpurii folosesc echivalenți care, cel mai adesea, se dovedesc ambigui și, prin urmare, greu de interpretat. Cu ajutorul altor texte din epocă, prezentate în DLR, am încercat să stabilim înțelesul cel mai potrivit al acestor termeni în Gal. 5:12. MICU este versiunea care trasează primul fâgaș textual important, cealaltă tradiție textuală fiind inaugurată de NITZ. 1897³⁰.

Ultima etapă a studiului nostru a constat în clasificarea versiunilor românești după cele trei direcții de interpretare clasice. Am observat că interpretarea sintagmei pauline ca imprecuație are cel mai slab suport în edițiile biblice românești:

²⁸ Filip. 3:2: *βλέπετε τὴν κατατομήν*. Printr-un joc de cuvinte, termenul gr. *περιτομή* („circumcizie”) devine *κατατομή* („mutilare”).

²⁹ O examinare a expresiei pauline din Gal. 5:12 în versiuni străine ale Bibliei nu a făcut obiectul studiului nostru. Însă, comparând aceste versiuni între ele, vom putea observa că au fost influențate de înțelegerea pe care traducătorul a avut-o asupra înțelesului expresiei grecești.

³⁰ Această tradiție textuală însumează 10 ediții biblice, majoritatea ortodoxe; însă între ele se numără și câteva versiuni protestante: CORNIL. 1931 sau BIBL. 2001 (GBV).

5 versiuni, dintr-un total de 27, supuse analizei³¹. Interpretarea alegorică a textului din Gal. 5:12 se întâlnește mai des, fiind prezentă în 8 versiuni românești³². Ultima interpretare, conform căreia Sf. Pavel este ironic față de iudaizatori, se dovedește cea mai populară, fiind întâlnită în 14 versiuni³³.

Mai precizăm că pentru redarea verbului grecesc ἀποκόψονται, cele 27 de versiuni analizate folosesc 11 echivalenți diferiți. Aceasta constituie o ultimă dovadă a faptului că textul din Gal. 5:12 ridică probleme serioase traducătorilor și interpreților, probleme care, însă, vor putea fi depășite în urma unui studiu exegetic, hermeneutic și traductologic riguros.

Bibliografie

A. Surse

- ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod* [...], redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, EIBMBOR, București, 2001.
- BIBL. 1688 = *Biblia ádecă Dumnezeiasca Scriptură a ceii Vechi și ale ceii Noao Leage*, toate care s-au tălmăcit după limba elinească spre înțelegerea limbii românești, cu porunca preabunului Domn Ioan Șarban Cantacozino Basarabă Voievod [...], București, 1688 [ediție modernă: Institutul Biblic și de Misiune al BOR, București, 1998].
- BIBL. 1819 = *Biblia, ádecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a ceii noao*, cu chieftuiala Rosieneștii Soșietății a Bibliei, în Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust, 15 zile.
- BIBL. 1874 = *Sânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament*, edițiune nouă, revădută după testurile originale și publicată de Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate, Iași, 1874.
- BIBL. 1911 = *Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, edițiune nouă, revădută după testurile originale și publicată de Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate, București, [1911]. Pe pagina de titlu a VT este trecut anul 1909, iar pe pagina de titlu a NT (traducerea Nitzulescu) anul 1911. Ortografia revizuită de P. Gârboviceanu și G. Alexici.
- BIBL. 1914 = *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă*, tipărită în zilele majestății sale Carol I [...], Ediția Sfântului Sinod, București, 1914.

³¹ La nivelul diversității lexicale, această grupă de versiuni biblice se prezintă cel mai bine; cele cinci ediții propun patru formulări diferite pentru redarea lui ἀποκόπτω: *a curăți*, *a schilodi*, *a tăia cu totu-n bucățele*, respectiv *a stârpi*.

³² Dintre aceste opt versiuni, doar patru propun un termen propriu pentru redarea lui ἀποκόπτω.

³³ Menționăm că unele ediții care se încadrează în această categorie sunt diortosiri ale unor versiuni mai vechi: NT. 1951, BIBL. 1968, NT. 1979, BIBL. 1982, BIBL. 1988. Aceasta face ca în cele 14 versiuni să avem doar patru echivalenți diferiți pentru grecescul ἀποκόπτω: *a scoți*, *a tăia de tot*, *a mutila de tot* și *a castra*.

- BIBL. 1968 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, IBMOBOR, București, 1968.
- BIBL. 1982 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 1982.
- BIBL. 1988 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 1988.
- BIBL. 2001 = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Traducere literală nouă, completată, revizuită și actualizată cu subtitluri și texte paralele marginale și adnotări de traducere în subtext, Gute Botschaft Verlag, București, 2001.
- BIBL. 2008 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 2008 [retipărire a BIBL. 1988].
- CORESI 1563 = *Apostol românesc* (Faptele Apostolilor–Evrei), Brașov, [1563].
- CORNIL. 1920 = *Noul Testament al Domnului Nostru Isus Hristos*, tradus de D. Cornilescu, Societatea Evanghelică Română, București, 1920 [pe copertă, 1921].
- CORNIL. 1921 = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, tradusă de D. Cornilescu, cu locuri paralele, Societatea Evanghelică Română, București, 1921.
- CORNIL. 1924 = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, traducere nouă [de D. Cornilescu], cu trimeteri, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia și Străinătate, 1924.
- CORNIL. 1931 = *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, cu trimeteri. Biblia română traducere nouă după textul original*, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia și Străinătate, București, 1931.
- FIDELA 2010 = *Biblia Fidela*, Traducere literală nouă, completat, revizuită și actualizată, Editura Fidela, Cluj-Napoca, 2010.
- FILOTEI = *Biblia sau Testamentul Vechi și Nou* [...] tipărit [...] prin binecuvântarea [...] iubitorului de Dumnezeu Episcop al sfintei Episcopii Buzăul, D. D. Filoteiu, Buzău, 1854.
- GAL. 1938 = *Biblia, adică Dumnezeuasca Scriptură a Vechiului și a Noului Testament*, tradusă după textele originalele ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction din înalta inițiativă a Majestății sale regelui Carol II, Fundația pentru Literatură și Artă «Regele Carol II», București, 1938.
- MICU = *Biblia, adică Dumnezeuasca Scriptură a legii vechi și a ceii noao* [...], Blaj, 1795 [*Biblia de la Blaj – 1795*, Ediție jubiliară, Roma, 2000].
- NA = *Novum Testamentum Graece*, 27th edition, in the tradition of Eberhard Nestle and Erwin Nestle, ed. Barbara și Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1993.

- NITZ. 1897 = *Noul Așezământ*, tradus din limba originală greacă, sub domnia M.S. Carol I. Regele României Arhipăstor și Mitropolit Primat fiind de a doua oară D.D. Iosif Gheorghian, de Dr. N. Nitzulescu, Profesor la Facultatea de Teologie. Tipărit cu spesele Societății Biblice Britanice, București, 1897.
- NTB 1648 = *Noul Testament sau Împăcarea au leagea noao a lui Isus Hristos, Domnulul nostru*, izvodit cu mare socotință, den izvod grecescu și slovenescu, pre limbă rumânească, cu îndemnarea și porunca denpreună cu toată cheltuiala a măriei sale Gheorghe Racoți, craiul Ardealului, tipăritu-s-au întru a măriei sale tipografie, dentiu nouu, în Ardeal, în cetatea Belgradului [...] 1648 [ediție modernă: Alba Iulia, 1988].
- NT. 1863 = *Noul Testament al Domnului și Mântuitorului Nostru Isus Christos*, corectat în întocmai după textul original cu cheltuiala Societății Ierografice Britanice și streine, spre răspândirea cuvântului lui Dumnezeu în Britania și la alte națiuni, ediția a șaptea, Typografia Sephan Rassidescu, București, 1863.
- NT. 1951 = *Noul Testament al Domnului Nostru Isus Hristos*, tipărit cu aprobarea Sfântului Sinod și binecuvântarea I. P. S. Justinian Patriarhul României la cea de a treia aniversare a înscăunării I. P. S. Sale, EIBMO, București, 1951.
- NT. 1979 = *Noul Testament cu Psalmii*, tipărit sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Iustin patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, EIBMBOR, București, 1979.
- NT. 2002 = *Noul Testament*, traducere, introduceri și note de pr. Alois Bulai și pr. Anton Budău, Sapiența, Iași, 2002.
- NTR 2007 = *Biblia, Noua traducere în limba română*, International Bible Society, s.l., 2007.
- ȘAGUNA = *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii cei vechi și a cei noao*, tipărită [...] sub privegherea și cu binecuvântarea excelenței sale, prea sfințitului Domn Andreiu, Baron de Șaguna, Sibiiu, 1856–1858.
- TLN 2006 = *Sfintele Scripturi. Traducerea lumii noi*, traducere după *New World Translation of the Holy Scriptures*, ediția engleză revizuită în 1984, Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 2006.

B. Dicționare și enciclopedii

- BDAG = Danker, Frederick William (ed.), *A Greek English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, University of Chicago Press, Chicago, 2001.
- DGR = Carrez, Maurice și Morel, François, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, traducere de Gheorghe Badea, SBIR, București, 1999.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, (Ediția anastatică) 19 vol., Editura Academiei Române, București, 2010.
- EDNT = H. R. Balz, G. Schneider, *Exegetical Dictionary of the New Testament* [traducerea lucrării *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*], Grand Rapids, Eerdmans, 1990-1993.

- LEH = J. Lust, E. Eynikel, K. Hauspie, *A Greek-English Lexicon of the Septuagint: Revised Edition*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2003.
- LIDDELL-SCOTT = H. G. Liddell, R. Scott, H. S. Jones, R. McKenzie, *A Greek-English Lexicon*, Oxford/New York, Clarendon Press/Oxford University Press, 1996.
- LOUW-NIDA = J. P. Louw, E. A. Nida, *Greek-English Lexicon of the New Testament: Based on Semantic Domains*, United Bible Societies, New York, 1996.
- NPNF¹ = *Nicene and Post-Nicene Fathers: Second Series*, 14 vol., Hendrickson, Peabody, 1995.
- TDNT = Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich (ed.), *Theological Dictionary of the New Testament*, 10 vol., traducere de G. W. Bromiley, Grand Rapids, Eerdmans, 1964–1976.

C. Literatură secundară

- Calvin 2005: J. Calvin, *Commentaries on the Epistles of Paul to the Galatians and Ephesians*, traducere de William Pringle, Baker Books, Grand Rapids, 2005.
- Clarke 1999: A. Clarke, *Clarke's Commentary: Galatians* (ed. electronică), Logos Library System, Albany, Ages Software, 1999.
- Coțac 2011: E. Coțac, *Dilemele fidelității. Condiționări culturale și teologice în traducerea Bibliei*, Editura Logos, Cluj-Napoca, 2011.
- Dunn 1993: James Dunn, *The Epistle to the Galatians*, Hendrickson, Londra, 1993.
- Edwards 1999: M. J. Edwards, *Galatians, Ephesians, Philippians*, (Ancient Christian Commentary on Scripture), InterVarsity Press, Downers Grove, 1999.
- George 2001: T. George, *Galatians*, (NAC, vol. 30), Broadman & Holman Publishers, Nashville, 2001.
- Gingrich 2005: R. E. Gingrich, *The Book of Galatians*, Riverside Printing, Memphis, 2005.
- Hendriksen și Kistemaker 2001: W. Hendriksen și S. J. Kistemaker, *New Testament Commentary: Exposition of Galatians*, vol. 8, Grand Rapids, Baker Book House, 2001.
- Lightfoot 1874: J. Lightfoot, *St. Paul's Epistle to the Galatians. A Revised Text with Introduction, Notes, and Dissertations*, Macmillan & Co., Londra, 1874.
- Longenecker 2002: R. N. Longenecker, *Galatians* (WBC, vol. 41), Word, Dallas, 2002.
- Luther 1999: J. Pelikan *et al.* (ed.), *Luther's Works, vol. 27: Lectures on Galatians*, Concordia, Saint Louis, 1999.
- Cooper 2005: Stephen Andrew Cooper (ed.), *Marius Victorinus' Commentary on Galatians*, Oxford University Press, New York, 2005.
- Martyn 1997: J. Louis Martyn, *Galatians*, Yale University Press, Londra, 1997.
- Wesley 1999: J. Wesley, *Wesley's Notes: Galatians* (ed. electronică), Logos Library System, Albany, Ages Software, 1999.

Witherington 1998: Ben Witherington III, *Grace in Galatia: A Commentary on St. Paul's Letter to the Galatians*, Eerdmans, Grand Rapids, 1998.